

Dezelfde gedempte geschakeerdheid die wij ten aanzien van de pers aanstipten, kwam twee keer met grote duidelijkheid in de Staten-Generaal tot uiting, beide malen bij de behandeling van de begroting van buitenlandse zaken: in de Tweede Kamer op 8 en 9 november 1939, in de Eerste op 24 en 25 januari 1940. Op de uiteenzettingen die minister van Kleffens bij die gelegenheid gaf, komen wij nog terug. Hier willen wij slechts vermelden dat men, de toespraken van de Kamerleden herlezend, er bepaald door getroffen wordt, hoe weinigen in hun beoordeling een duidelijk onderscheid maakten tussen de twee oorlogvoerende partijen en met hoeveel omzichtigheid diegenen die Hitler als de grote onruststoker in Europa zagen, hun woorden kozen. In de Tweede Kamer was een van de twee woordvoerders voor de SDAP, mr. M. van der Goes van Naters, de enige die, zuiver feitelijk, het tableau van Hitlers aggressieve politiek ontrolde, daaraan toevoegend dat het neutraliteits-standpunt niet inhield, 'dat men agressie, geweld, niet mag afkeuren' – *expressis verbis* achtte ook hij zodanige afkeuring intussen niet geraten.¹ In de Eerste Kamer was Vorrink de enige die 'een afzonderlijk woord van deernis met het harde lot van Polen en met het martelaarschap van zijn wreed bezochte bevolking' liet horen. 'Er is wel niemand', zei hij voorts, 'die in ernst gelooft aan kwaadwillige bedoelingen tegen ons land van de zijde van Frankrijk en Engeland' – Duitsland noemde hij niet in dat verband. Niet minder realistisch was een van zijn slotopmerkingen:

'Ons zedelijk recht op neutraliteit blijft onverkort gehandhaafd, ook al zou men objectief tot de slotsom moeten komen dat een eventuele nederlaag van de Westerse democratieën een noodlottige invloed zou uitoefenen op de positie der kleine neutralen en al erkent men, dat daarmee de hoogste cultuurwaarden der Westerse beschaving met ondergang zouden worden bedreigd'²

een betoog waarbij de anti-revolutionair Anema zich in feite aansloot toen hij er op wees (wij haalden die woorden al aan) dat men wel 'blind en dwaas' moest zijn om te beweren dat de oorlog 'geen betekenis voor de cultuur en voor het recht en voor de onafhankelijkheid van de kleine staten' had³, met ook hier weer de impliciete maar onuitgesproken conclusie: het gevaar komt van Duitsland en het is, in de ruimste zin des woords, een Nederlands belang dat een overwinning van Duitsland voorkomen wordt.

Een onuitgesproken conclusie. En dat zwijgen, dat verzwijgen van wat men de waarheid wist te zijn, was een symptoom van het op zichzelf alles-

¹ Staten-Generaal, Tweede Kamer: *Handelingen 1939-1940*, p. 290. ² Staten-Generaal, Eerste Kamer: *Handelingen 1939-1940*, p. 161-62. ³ A.v., p. 165.